

УДК 371.4:37035

О.В. ІЛЬЧЕНКО, І.П. РЕПКО, В.І. ОДАРЧЕНКО

ДО ПИТАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ВНЗ

У статті розглянуто мету, сутність, процес та умови патріотичного виховання молоді у вищих навчальних закладах. У ході дослідження обґрунтовано загальні принципи патріотичного виховання та принципи роботи кураторів груп з молоддю. Висвітлено досвід роботи навчального закладу, зокрема основні форми, методи роботи з метою патріотичного виховання молоді. Встановлено, що патріотичне виховання сприяє формуванню в молоді соціальної активності, громадянської відповідальності, духовних цінностей в інтересах Батьківщини, які виявляються у творчому процесі.

Ключові слова: патріотичне виховання, сутність, мета, принципи патріотичного виховання, організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання, молодь.

Нова концепція освітньої політики України, спрямована на соціальну консолідацію та громадянське єднання українського суспільства, враховує велику динамічність розвитку суспільства, швидкі темпи формування молоді в освітньому та особистісному аспектах. На сьогодні цілі й завдання виховання студентської молоді у ВНЗ визначаються об'єктивними потребами суспільства. Сучасна соціальна дійсність в Україні характеризується суттєвими змінами в системі цінностей та ідеалів. Реформи в освіті націлені на кінцевий результат навчання й виховання. Вони включають у себе вирішення двох основних завдань: з одного боку, перехід розвивальної конструктивної моделі, інтеграцію у світовий освітній простір, з іншого – збереження національної самобутності, врахування особливостей українського менталітету. Про це свідчать такі державні документи: Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепція національної системи освіти [7; 8; 11].

Метою статті є розкриття питання патріотичного виховання молоді в умовах вищого навчального закладу.

Сьогодення вимагає формування нового української суспільної свідомості, до неї мають увійти елементи загальнолюдської культури, сучасні знання та національні традиції, виховання в молоді відповідальності перед суспільством за країну. Ці якості повинні прищеплюватися кожній людині в соціальних інститутах: сім'ї, загальноосвітніх закладах, вишах.

В умовах модернізації всієї системи суспільних відносин в Україні проблема формування патріотизму в молодіжному середовищі набуває особливої актуальності, нового звучання та значущості. Аналіз останніх наукових досліджень із зазначеної проблеми свідчить про сталий інтерес учених до питань формування патріотизму особистості.

Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотизму звертались О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, О. Сухомлинський, К. Ушинський. У своїх працях вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової національної системи виховання.

Теоретичні засади патріотичного виховання закладено в дослідженнях українських учених, психологів та педагогів: М. Боришевського, Д. Віконської, В. Москальця, І. Сікорського, Б. Цимбалістого, В. Яніва, Я. Яреми та ін. Їх праці присвячені питанням української національної ідеї, духовності, демократичним принципам навчання й виховання, гуманістичним цінностям.

Патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядають у своїх працях сучасні педагоги: Ю. Бондаренко, О. Вишневський, В. Довбищенко, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, В. Каюков, О. Онищук, С. Павх, Б. Ступарик, О. Ярмоленко та ін.

Актуальність виховання патріотизму в студентів зумовлена високим рівнем їх інтелектуального потенціалу й соціальної активності. На думку С. Іконнікова та В. Лісовського, у соціальній структурі суспільства студентство як соціальна група найближче стоїть до інтелігенції та призначена в майбутньому до заняття висококваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, управління, культури [4; 5]. Таким чином, студентська молодь – це той соціальний прошарок суспільства, який, насамперед, повинен стати об'єктом патріотичного виховання.

Патріотичне виховання спрямоване на формування в українському суспільстві високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, становлення громадян, що володіють позитивними цінностями і якостями, здатних виявити їх у творчому процесі в інтересах Батьківщини, зміцнення держави, забезпечення його життєво важливих інтересів та сталого розвитку [1]. Виходячи з вищесказаного, патріотичне виховання покликане стати окремою системою виховання особистості.

Для цього необхідно зрозуміти, що ж таке “патріотизм” і що означає бути патріотом своєї Батьківщини. Незважаючи на відносну зрозумілість цього терміна, який найчастіше трактується як “любов до Батьківщини”, історично склалися різні погляди на нього. Вчені, філософи, письменники оцінюють патріотизм, виходячи зі своїх політичних, філософських переконань, враховуючи ситуацію в країні, тому й існують кардинально різні думки.

С. Ожегов у “Словнику російської мови” трактує “патріотизм” як “Преданность и любовь к своему отечеству, к своему народу” [12, с. 426]. У “Тлумачному словнику” В. Даля слово “патріот” означає “любитель отечества, ревнитель о благе его, отчизнолюб, отечественник или отчизник” [3, с. 533].

В. Сухомлинський трактує поняття “патріотичне виховання” таким чином: “патріотичне виховання – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до батьківщини та до представників спільних культур або країни” [13].

Патріотичне виховання ми розглядаємо як цілісний процес, що має два аспекти: 1) оволодіння патріотичними знаннями та вміннями оперувати ними (освіта); 2) формування патріотичних відносин і відповідної поведінки. Результатом їх гармонійної взаємодії та розвитку є формування патріотичного аспекту світогляду студентів.

Патріотизм на рівні конкретного індивідуума виражається, перш за все, у відданості своїй сім'ї, її традиціям, навколишньому соціуму. Таким чином, важливим напрямом патріотичного виховання є розвиток людинолюбства й комунікативних навичок.

Практика доводить, що гарні результати виховання як складової освітнього процесу можуть бути отримані шляхом розробки модулів, особливо у варіативній складовій освітнього стандарту третього покоління, що забезпечують інтеграцію навчальної, професійної, науково-дослідної, позанавчальної діяльності студентів і спрямовані на професійне виховання [10].

При формуванні в молоді професійних ідеалів, духовно-моральної культури, ціннісно-емоційного ставлення до професійної діяльності, почуття патріотизму, готовності до навчання через усе життя, здатності до самоорганізації та конкурентоспроможності на ринку праці потрібно спиратися на традиційні принципи навчально-виховного процесу, а саме: *принцип розвитку*, що враховує вікові й індивідуальні особливості студентів; *принцип самостійності*, що передбачає діяльнісний підхід, коли студент стає співучасником навчально-виховного процесу; *принцип самоорганізації*, що включає в себе створення творчого середовища у ВНЗ [2].

Однак, щоб “іти в ногу із часом”, необхідно використовувати й адаптивні механізми розвитку та управління вихованням. Свою роль у цьому процесі відіграє педагог, але його роль координувальна, організаційна, консультувальна, і робота будується на основі нових принципів: *принцип суб'єктивної інтеграції*, тобто діяльнісний розвиток студентів, що дає їм змогу шляхом виконання різних соціальних ролей стати активними суб'єктами соціальної реальності; *принцип подієвості*, що передбачає включення суб'єктів навчально-виховного процесу в сукупність подій, які слугують предметом оцінювання, приводом до роздуму, підставою для життєвих висновків, що впливає на їх самовизначення і самовдосконалення.

Викладач, як вихователь, повинен пам'ятати, що для успішного вирішення поставлених завдань у ході патріотичного виховання студентів виникає необхідність у зміні менталітету викладачів та адміністраторів освіти, підвищенні їх політико-правової культури, вдосконаленні професійної майстерності, підвищенні професійної компетентності, забезпеченні творчої взаємодії відносин “викладач – студент”, “студент – студент”, “студент – фахівець”, “студент – представник громадськості”; встановлення зв'язків і взаємодії із засобами масової інформації та медіасередовищем.

Виходячи з мети патріотичного виховання, можна визначити організаційно-педагогічні умови, які сприяють становленню й розвитку почуття патріотизму: формування активної громадянської позиції молодих грома-

дян, громадянської самосвідомості; підвищення інтересу до вирішення актуальних проблем українського суспільства; формування політичної культури, громадянської зрілості, осмислення політичних цінностей, створення ефективності впливу мас на політичне життя країни; залучення молоді в демократичний процес перетворення життя, усвідомлення своєї причетності до цих змін; формування правосвідомості та забезпечення на цій основі правомірної поведінки; розвиток почуття патріотизму; розвиток почуття відповідальності за життя й розвиток малої батьківщини, оточення та долю Батьківщини; здійснення соціального вибору суспільних цінностей й формування на їх основі стійкої, несуперечливої індивідуальної системи орієнтації; забезпечення саморегуляції та мотивації поведінки й діяльності; прилучення до вітчизняної культури, цінностей світової культури; формування толерантності та громадянської злагоди; орієнтацію студентів на гуманістичні й смислові життєствердні цінності суспільства, визначення свого місця в ньому; виховання потреби в здоровому способі життя; формування національної самосвідомості, внутрішньої свободи й почуття власної гідності; виявлення та розвиток індивідуально-особистісних задатків студентів, формування на їх основі загальних і специфічних здібностей, творчого потенціалу та здатності до самореалізації; залучення студентів у процес формування єдиного виховного простору [9].

Педагогічний досвід, його аналіз і осмислення, вивчення наукової, методичної літератури дають змогу стверджувати, що формування виховного простору патріотичного виховання у ВНЗ допомагає вирішити суперечності між традиційними методами й формами виховання та інноваційними потребами студентства [6].

У ході нашого дослідження на базі Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради виявлено, що виховний простір у навчальному закладі наповнений різними середовищами та їх елементами: навчальне середовище (лабораторії, кабінети, майстерні, бібліотека, музеї, умови побуту, оформлення території та приміщень наочними засобами тощо), освітньо-виховне середовище (сім’я, школа, академія, соціум) та медіасередовище. Основною ланкою в системі цих відносин є організаційно-педагогічний аспект.

Робота зі студентами в академії починається з проведення моніторингу (анкетування, бесіди, глибинного опитування тощо) першокурсників та їх батьків; вивчення стану й аналізу результатів попередньої виховної роботи зі студентами, зокрема, у сфері патріотичного виховання як окремого студента, так і колективу академічних груп у цілому. Початкова діагностика проводиться з метою планування виховної роботи та управління групою. Далі в процесі роботи куратор отримує експрес-інформацію (коригувальна діагностика) і в кінці навчального року проводиться узагальнювальна (підсумкова) діагностика. Стан виховної діяльності викладача визначається протягом навчального року за результатами моніторингу основних показників навчально-виховного процесу. У кінці навчального року визна-

чають ефективність виховної роботи кожним куратором групи й колективу викладачів у цілому. Важливо зазначити, що оцінювання виховної діяльності, її якість і ефективність – не менш складна проблема (немає оціночної шкали, алгоритмів, процедур, критеріїв тощо, відсутня стандартизація й нормування). Тому ми використовуємо метод спостереження, враховуємо соціальну активність студента, його участь у всіх заходах як в академії, так і за її межами. Всі “негативні” моменти також підлягають обліку.

Патріотичне виховання в академії спрямоване на реалізацію завдань, що дають змогу розвивати громадянськість, патріотизм. Академія використовує всі можливості виховного простору. Візьмемо для прикладу дати, присвячені подіям Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Теоретичні та практичні методи виховної діяльності студентів отримали своє втілення в таких заходах, як: проведення конкурсів плакатів, стінгазет для студентів I–II курсів, фотогазет, презентацій для III–IV курсів; випуск стінгазет на факультетах, конкурсів читців та виконавців військово-патріотичної пісні, проведення тематичних вікторин, олімпіад, уроків мужності, тематичних годин, вечорів із запрошенням ветеранів армії та флоту, працівників тилу, дітей війни; проведення загальноузузівських свят, мітингів, присвячених знаменним датам; участь в акціях “Запали свічку пам’яті”, “Георгіївська стрічка”, відвідування студентами музеїв, проведення відкритих лекцій в Історичному музеї м. Харкова, екскурсії по місцях бойової слави; проведення науково-дослідної роботи (збір інформації про учасників війни, про рідний край), проведення конференцій; надання побутової допомоги ветеранам, участь у заходах району, міста, області; проведення спортивних заходів, приурочених до пам’ятних дат, поповнення фонду Музею бойової слави академії експонатами, поновлення стендів експозиції. Більшість із зазначених заходів виховної діяльності мають статус традиційних. Комплексність, систематичність, наступність заходів з патріотичного виховання, активна участь у них як студентів, так і викладачів сприяє внесенню патріотичних ідей у свідомість молоді, що надалі націлює на перетворення цих ідей у переконання та їх реалізацію в соціальній практиці.

Безперечно, патріотичне виховання – дуже складне завдання, але завдання, яке можна й потрібно вирішувати. Отже, очікуваний суспільством результат – випускник – активний громадянин, патріот своєї країни, високоморальна особистість – це не міф, а потреба й реальність сьогодення.

Подальшого вивчення потребує розкриття специфіки здійснення патріотичного виховання в майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Гевко О.І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / О.І. Гевко. – К., 2003. – 210 с.
2. Глоба Т.М. Виховання загальнолюдських цінностей як духовних надбань в українській школі / Т.М. Глоба // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць / [гол. ред. Г.П. Шевченко]. – Луганськ, 2007. – Вип. 3. – С. 44–49.
3. Даль И.В. Толковый словарь русского языка. Современная версия / И.В. Даль. – М.: Эксмо, 2004. – С. 533.

4. Иконникова С.Н. Молодежь как социальная категория / С.Н. Иконникова, И.С. Кон. – М., 1970.
5. Лисовский В.Т. Эскиз к портрету. Жизненные планы, интересы, стремления советской молодежи / В.Т. Лисовский. – М., 1969. – С. 39–58.
6. Киричук О.В. Національно-громадянське виховання: сутність, функції, генеза / О.В. Киричук // Педагогічна газета. – 1997. – № 10. – С. 2.
7. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти / Затверджена колегією Міністерства освіти України 28 лютого 1996 року // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 13. – С. 2–15.
8. Концепція національної системи освіти / П. Кононенко // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції. – К., 1997. – С. 23–41.
9. Костів В. Проблема мети і змісту національного виховання молоді: історія та сучасність / В. Костів // Українське народознавство і проблеми національного виховання. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 20–25.
10. Коркішко О.Г. Патріотичне виховання як складова частина духовності: зб. наук. праць / О.Г. Коркішко. – Слов'янськ, 2002. – Вип. 18. – С. 84–87.
11. Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства / Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 року. – К., 1999.
12. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М., 1992. – С. 426.
13. Сухомлинский В.А. О воспитании / В.А. Сухомлинский. – М.: Полиздат, 1982. – С. 83–87.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2013.

Ильченко О.В., Репко И.П., Одарченко В.И. К вопросу патриотического воспитания молодежи в вузах

В статье рассмотрена цель, суть, процесс и условия патриотического воспитания молодежи в высших учебных заведениях. В ходе исследования обоснованы общие принципы патриотического воспитания и принципы работы кураторов групп с молодежью. Раскрывается опыт работы учебного заведения, в частности основные формы, методы работы с целью патриотического воспитания молодёжи. Установлено, что патриотическое воспитание способствует формированию у молодежи социальной активности, гражданской ответственности, духовных ценностей в интересах Родины, которые проявляются в творческом процессе.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, суть, цель, принципы патриотического воспитания, организационно-педагогические условия патриотического воспитания, молодежь.

Ichenko O., Repko I., Odarchenko V. The issue of patriotic education in higher education

In the article to be considered the concept of patriotism which is one of the most significant, enduring values inherent in all areas of society and the state, expressing the attitude of the person to his homeland and characterize the highest level of development in the course of activity for the benefit of the motherland; difficult way of spiritual and psychological existence of the person. Key signs of patriotism: a sense of homeland and love for the Fatherland; pride in their homeland, for the symbols of the state, for my nation, responsibility for the fate of the country and its people for their future, a sense of duty to the country, the pursuit of activities aimed at the prosperity of the state and people to improve their international standing, adherence to the ideals, values and traditions of their homeland;

willingness to promote and propagate the honor and glory of the Fatherland, a sense of grandeur of their homeland; readiness to defend the interests of their country by all means. The aim: the formation of a Ukrainian society of high social activity, social responsibility, spirituality citizen who owns the values and qualities that manifest themselves in the creative process in the interests of the Fatherland. Characterized by the essence of the process and conditions of patriotic education of young people in higher education (formation of active social position of young people, increasing interest in solving urgent problems of the society, the formation of political culture, involvement of young people in the democratic process of transformation of life, the development of a sense of responsibility for the transformation of the Fatherland and the people providing motivation and self-regulation of behavior and activity, introduction to our culture, to the values of world culture). Duving reseavch proved the principles of patriotic education (the principle of development, the principle of autonomy, the principle of self-organization), the principle of work of the curators of groups with youth, the principle of after-effect. Presented the experience of the educational institution at which reveals the basic forms and methods of work with young people on the basis of patriotic education. It is established that promotes the formation of patriotic education of youth social activism, civil liability, intellectual property, etc., which are manifested in the creative process in the interests of the Fatherland.

Of particular significance in terms of our particular study presented works in which patriotic education is considered in conjunction with the problems of civic education, namely the study of civic education of students in the modern university.

In the context of new approaches to the understanding of the most important problems of modern education of youth patriotic education is now consider not only at the theoretical level, but also as a real social and pedagogical phenomenon, as a qualitatively new phenomenon in teaching science and practice.

Key words: *patriotic education, the nature, purpose principles of patriotic education, organizational and pedagogical conditions of patriotic education, youth.*